

A HELYI MONOGRÁFIÁK KÉSZÍTÉSÉNEK JELENTŐSÉGE ÉS NEHÉZSÉGEI

Számbavétel

Az elmúlt bő egy évtizedben öröndetesen megszapordtak az 1944/45-ös atrocitásokkal kapcsolatos kiadványaink, s különösen a kérdéssel foglalkozó, monografikus igényű, helytörténeti és régiótörténeti jellegű munkák. A sort *Mojzes Antal Halottak napja Bajmokon* c. könyve nyitotta meg 1994-ben, majd ezt követte *Mészáros Sándor Holttá nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944–45. c.* monográfiájának első, *Bácskával* foglalkozó kötete, valamint *Forró Lajos Jelöletlen tömegsírok Magyarokanizsán, Martonoson és Adorjánon* címmel megjelent főiskolai diplomamunkája 1995-ben. *Teleki Júlia* 1996-ban *Visszatekintés a múltba* címmel adta ki Csurogról elüldözött túlélők (özvegyek, árvák, rokonok, szemtanúk) szóbeli és írásbeli visszaemlékezéseit, leveleit, valamint közölte a csurogi magyar áldozatok névsorát. Három év múlva *Keresem az apám sírját* címmel megjelent a könyv újabb kiadása, immár zsabylai és mozsori adatokkal is bővítve a korábban publikáltakat. 1997-ben *Szloboda János Zentán történt '44-ben* címmel foglalta össze a Tisza parti városban történeteket, 1999-ben pedig *Papp Imre Ez a mi kálváriánk* című könyvecskéjéből ismerkedhettünk Szenteleky Kornél falujának, a közép-bácskai Szivácnak viharos napjaival. Egy év múlva, posztumusz kiadványként megjelent *dr. Mészáros* könyvének második része is, a *Bánság, a Szerémség, Baranya és Muravidék* holttá nyilvánítási adatai alapján, majd 2001-ben napvilágot látott *A Temerini razzia* is, *Ádám István–Csorba Béla–Matuska Márton–TernovácZ István* munkája, valamint *dr. Balla Ferenc* és *dr. Balla István* helyi monográfiájának, a *Bezdán történetének* 3. kötete, mely a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetését követő atrocitásokkal is kimerítően foglalkozik. A felsoroltak mellett meg kell említenem még *Pintér József* monografikus igényű munkáját is 1994-ből, mely kezdetben csak írógépen sokszorosított formájában volt hozzáférhető, s amelynek legnagyobb részét 1995-ben *Szenttamás 1944 őszén* címmel folytatásokban a széles nyilvánosság elé tárta a Hírmondó politikai hetilap.

Nos, ennyi fontos kiadvány láttán szükségszerűen merülnek fel a kérdések: miben rejlik a helyi monográfiák jelentősége, mire képes a helyi monográfia, és mire nem, melyek azok a külső nehézségek és módszertani buktatók, amelyekkel a helyi monográfiák szerzőinek meg kellett és meg kell küzdeniük? Az elkövetkezőkben ezekre keresem a választ, mindenekeelőtt a magam tapasztalatai alapján.

Az igazság megírásának néhány nehézsége

Mielőtt azonban ezekre rátérnék, engedjék meg, és semmiféleképpen se tekintsék blaszfémianak, hogy egy kiváló német baloldali íróra, Bertolt Brechtre, illetve az ő egyik esszéjére hivatkozzam. Brecht a harmincas években a hitleri totalitarizmus tobzódásának idején kísérletet tett arra, hogy – mint esszéjének címe mondja – felvázolja „*az igazság megírásának öt nehézségét*”, s javaslatokat tegyen ezen nehézségek legyőzésére, amelyek, mint írja „*nagy nehézségek a fasizmus uralma alatt élő írók számára, de (...) igen, még azok számára is, akik a polgári szabadság országaiban írnak.*” Az általa megnevezett nehézségek közül számunkra kettő különösen aktuális.

Szerinte aki a hazugság és a tudatlanság ellen harcol, annak mindenekelőtt kellő *bátorságra* van szüksége, „jóllehet úton-útfélen elnyomják”. Nos, ezt a brechti igazságot a mögöttünk hagyott évtizedek, évek során valamennyien megtapasztalhattuk a kommunizmus alatt is, sőt részben tapasztaljuk még napjainkban is, noha 1944 őszének politikai tabu-jellege egyre inkább veszít a jelentőségéből. De Brecht nemcsak arra tanít, hogy az elnyomók bírálatahoz nélkülözhetetlen a bátorság, hanem arra is figyelmezteti olvasóit, hogy önmagunkról s a legyőzöttekről kimondandó igazságra is bátorságra van szükségünk. Ennek a figyelmeztetésnek észben tartása annál is inkább fontos, hogy elkerüljük a hamis következtetések csapdáját. Példa: Nemcsak ahhoz van szükségünk erkölcsi bátorságra, hogy kimondjuk, 1944-ben büntelen magyarok ezreit végezték ki, hanem arra is, hogy azt is ki merjük mondani, nem minden kivégzett magyar volt büntelen, mégha a messze túlnyomó többség valóban az is volt. Helyi monográfiák esetében mindezt a maga konkrétságában kimondani legalább olyan heroikus vállalkozás a kutató részéről, aki rendszerint maga is tagja a vizsgált közösségnek, mint megnevezni a partizánhőhérokat és besúgóikat.

Általában azt mondhatjuk, hogy bátorság kell nevükön nevezni a dolgokat, bátorság kell az önálló ítéletalkotáshoz, de legalább ekkora bátorság kell ahhoz is, hogy elhamarkodottan, indulatból, első érzelmi felindulásból sohase formáljunk értékítéletet, különösen ne emberekről. Az elhamarkodott általánosítás sok igazságtalanság forrása volt már magánéletben, politikában, tudományban egyaránt. Egy-két adat konklúziók levonásához nem elég. Aki ezt teszi, az nem bátor, hanem vakmerő, és az igazság felderítése helyett egy újabb hazugság megszületését kockáztatja.

És végül, mint láttuk, hallottuk, tapasztaltuk, bátorságra volt és van szükségük maguknak az adatszolgáltatóknak is, hiszen közülük sokan még mindig félnek az esetleges retorzióktól, teljesen érthetően, ugyanis a kommunista és sovinszta totalitarizmus fenevadja Szerbiában még nem pusztult el, csupán döglődik, és ez a haláltusa sajnos igen hosszú ideig fog még tartani.

Persze mindez nem kizárólag érzület kérdése. Ugyanis az igazság megismeréséhez Brecht szerint *okosságra* is szükségünk van, ami azt is jelenti, hogy nem mindegy, milyen módszerekkel keressük az igazságot. Szaktörténészek szűkebb szektáiban mái napig szilárdan tartja magát az a babona, hogy forrásértékű információként kizárólag írott anyagokat lehet és szabad felhasználni. Ez körülbelül olyan, mintha a XIX. században a berber oroszlán vagy az aligátor természetéről csupán vadászok és kalandorkedvű utazók nem is mindig szavahihető levelezése és szenzációhajhász cikkei alapján lett volna szabad következtetéseket levonni, figyelmen kívül hagyva azokat a szerencsétleneket, akik ugyan egyetlen szakcikket sem kanyarintottak, de volt már részük e nemes vadak karmainak és metszőfogainak megtapasztalásából, és ezirányú tapasztalataikat szabatosan el is tudták mondani. Az említett módszer tipikus példája annak, hogy miként teszik önmagukat az írott dokumentumok rabszolgáivá egyébként okos és tiszteletreméltó emberek. E nézet nem csupán azért problematikus, mert az okirathamisítást már az ókorban kitalálták, vagy mert Joseph Fouché francia rendőrminiszter még a saját emlékiratait is többször meghamisította, annak megfelelően, hogy a jakobinusokat, a direktóriumot, Napóleont vagy a royalistákat kellett-e éppen kiszolgáltatni, hanem azért is, mert időközben a XX. századi totalitárius rendszerek – mindenekelőtt a kommunista totalitarizmus – minden korábbi abszolutizmusnál és diktatúránál hatékonyabban tudta kiterjeszteni hatalmát a múltra, már-már Orwell negatív utópiája, az 1984 szlogenjének jegyében, hogy *„aki uralja a múltat, az uralja a jövőt is, aki uralja a jelent, az uralja a múltat is.”* A múltra kiterjedő uralomnak Kelet-Európában, s Jugoszláviában is, három módszere alakult ki: 1. a tények eltüntetése (megsemmisítése); 2. a tények eltitkolása és elhallgatása; 3. a tények meghamisítása. Néhány példa: 1. a csurogi magyar áldozatok egy részének maradványait bő fél évtized múltán titokban kihantolták, és máshová szállították, a zombori tömegsírok egy jelentékeny hányada fölé a hatvanas években autóbuszállomást építettek, a járeki haláltáborban az elhunytakat a német temető már meglevő családi sírboltjaiba tömték, majd a hetvenes években az egész temetőt földgyalukkal megsemmisítették, helyén ipari üzemet létesítettek; 2. mindenekelőtt Mészáros Sándor első kézből szerzett információiból tudjuk, hogy az 1944-re vonatkozó korabeli iratok egy jelentős hányada máig nem kutatható, sőt, az is megtörténhet, hogy már meg is semmisítették e dokumentumokat; 3. a tények meghamisítása mindenekelőtt a tankönyvírásban, egy-egy elfogult történész munkásságában és a szerb sajtó napipolitikai indíttasú pamfletjeiben és tárcáiban öltött testet egészen a közelmúltig, de az egyik leggyalázatosabb propagandafogás az volt, amikor a Rajk-per egyik szerb túlélőjét hazahozták Párizsból, s illető úr nem szégyellte a kamerába hazudni ország-világ előtt, hogy a temerini tömegsírban 1942-ben kivégzett zsidók nyugszanak! Mindaz, amit a tényekről általában

elmondtam, igaz a tények speciális fajtájáról, az írott dokumentumokról is. (A tegnapi vitában elrettentő példáit említették a kollégák annak, hogy a kivégzettekre vonatkozó dokumentumokat gyakran szinte már a tömeggyilkosságok másnapján elkezdték hamisítani.) Éppen ezért azt a keveset, ami a rendelkezésünkre áll, alapos forráskritikai érzékkel kell kezelnünk, nem utolsó sorban a „kollektív emlékezet” mérlegére téve. Az 1944-es események kutatóinak ugyanis igen gyorsan szembe kellett nézniük a ténnyel, hogy a megőrzött iratok száma csekély vagy hozzáférhetetlen, de még ha nem így volna is, pusztán írott dokumentumokra támaszkodva lehetetlen volna az objektív tényfeltárás. Meg kell mondanunk, hogy kutatóink a szükségből csináltak erényt, s ki-ki a maga módján voltaképpen többnyire a sötétben tapogatózva, de felfedezte az egyébként Nyugaton is reneszánszát élő *oral history* módszerét. Itt azonban azonnal le kell szögeznünk, hogy az oral history sem problémamentes információforrás, éppen ezért minden egyes így kapott adat pontosságát lehetőség szerint ellenőrizni kell. Helyi monográfiát író kutatóink igen sok szóbeli kommunikációval szerzett adatot használnak fel, s néhányan élnek a *mélyinterjú* módszerével is, amely az átlagosnál nagyobb beleérzőképességet, *empátiát* feltételez a kutató részéről.

Mindez egyrészt a bizalom kialakítása végett igen fontos, hiszen az adatközlőnek olyan kérdésekről kell beszélnie, amelyekről évekig vagy talán évtizedekig nem akart vagy nem mert szót váltani. A helyi kutató, a helyi monográfus helyzeti előnye éppen a mélyinterjú készítésénél válik a legnyilvánvalóbbá: interjúalanyaival a legtöbbször már korábbi, s olykor talán kiterjedt kapcsolatai vannak, ugyanakkor a kutató ismeri a sajátos helyi viszonyokat, könnyebben tudja értelmezni az utalásokat, sőt a nonverbális kommunikáció, a mimika és a gesztusnyelv olykor igen sokatmondó üzeneteit is. Ez utóbbi amiatt is fontos, mert – mint tudjuk – a szóbeli információk sem mindig mentesek a torzulásoktól. Ezek lehetnek véletlenszerűek, adódhatnak memóriazavarokból (hiszen ne feledjük, többnyire idős emberek az adatközlőink), de előfordulhatnak kisebb-nagyobb mértékű tudatos torzítások és információvisszafogások, elhallgatások is, amelyek olykor az interjúalanyok erős érzelmi motiváltságából, máskor érintettségéből következnek. Mindkét esetben számíthatunk a szelektív emlékezet, az öncenzúra megjelenésére.

Nagyon fontos, hogy lehetőség szerint megszólaltassuk azokat is, akik a kivégzőosztag másik oldalán álltak: a különféle népfelszabadító bizottságok és egyéb hatalmi testületek még élő tagjait, azokat, akiknek egy-egy parancs kiadásában, továbbításában és végrehajtásában szerep jutott. Ezeket a személyeket a legnehezebb szóra bírni, hiszen nemcsak egykori társaik megvetésétől kell tartaniuk, hanem attól is, hogy a szerb közvélemény nagyobb része árulónak fogja tartani őket. Emellett néhányukat nyomja az erkölcsi felelősség, a bűntudat súlya is,

ami viszont nagy erő, s ezt nekünk, ha módunk van rá, ki kell használnunk az igazság kiderítése érdekében, hiszen a tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran az ilyen emberek nyújtják a leghasználhatóbb információkat.

Csapidák

Nemcsak a kutatás, de – mint részben már utaltam rá – a feldolgozás is kínál olyan csapidákat, amelyeket helyi monográfiaíróink, de a kérdéssel foglalkozó publicisták sem tudnak mindig elkerülni. Ennek egyik oka a pontatlan fogalomhasználat, illetve az események kollíziója. Lássunk néhány példát:

FELSZABADULÁS – Ideologikus fogalom, amely lényegében a kommunista partizánuralom és az ezzel szinte azonos kezdetét vevő terror igazi természetének elleplezésére volt hivatott. A vajdasági magyarok számára az impériumváltás sem érzelmileg, sem valóságosan nem jelentett felszabadulást, ennek ellenére még az 1944-ről szóló helyi monográfiákban is itt-ott előforduló kifejezés. Lehetőleg kerüljük, pontosítsuk.

PETŐFI BRIGÁD – A közvélemény gyakran nem tesz különbséget a Petőfi brigádba kényszersorozottak, és azok között, akik más jugoszláv alakulatokban harcolták végéig a háború utolsó hónapjait. Ilyenkor nem elégedhetünk meg a gyakran pontatlan szóbeli információkkal.

A másik probléma inkább szemléletbeli. Van olyan helyi monográfiaíró, amely arról akarja meggyőzni az olvasót, hogy nincs szégyellnivalónk, hiszen a faluból 13-an elesetek a Petőfi brigádban. Nos, ha tudjuk, hogy a Petőfi brigádban harcoló magyarok többsége kényszersorozott volt, ennek a kérdésnek az értékelése is más dimenzióba kerül. Természetesen a kényszersorozás elszenvédéséért sem nekünk kell szégyenkezünk, azonban azt is látnunk kell, hogy a szerző itt valójában egy jólismert, az egypártrendszer idején alkalmazott mimikrit alkalmaz, még hozzá a rosszul értelmezett lojalitását. Évtizedekig ugyanis a nemzeti jogokat nem magából a nemzetiségi lét tényéből vezették le, hanem a második világháborúban tanúsított olykor valóság, de többnyire csak virtuális, a megszülető Jugoszláviával szemben lojális katonai erényekből és áldozatvállalásból.

AZÉRT KELLETT MEGHALNIUK, MERT MAGYAROK VOLTAK – Ismert, sokat használt közhely, ami természetesen igaz, ám majdnem annyira általános, mintha azt mondanák, hogy a feldobott tárgyak rendszerint lefelé hullanak, de azt nem vizsgálják meg, hogy hogyan kerültek a levegőbe. Említett kijelentés éppen nagyfokú általánossága miatt valójában homályban hagyja a valóságot, a halál konkrét okát és körülményeit. Ma már nem vitás, hogy az 1944/45-ös mészárlásoknak

egyik (Rukavina tábornok által kimondott) célja a szláv elem helyzetének megerősítése volt a térségben, azonban nekünk nemcsak a kivégzés *politikai célja* felől kell megközelítenünk a dolgokat, hanem az *okok* és az *ürügyek* oldaláról is. Tény, hogy néhány esetet kivéve nem válogatás nélkül irtották a magyarokat, hanem szelektív módon, jól átgondolt katonai, politikai, gazdasági, ideológiai szempontok figyelembevételével, amit persze színezték az egyéni bosszú és a szabad rablás lehetősége is. Nemcsak a tényleges vagy csak vélt, de legtöbbször csupán annak nyilvánított háborús bűnösöket üldözték, hanem mindazokat, akiről úgy vélték, hogy a berendezkedő kommunista hatalom számára potenciális veszélyt jelenthetnek. Amikor a kérdést vizsgáljuk, ne feledjük el, hogy a konfliktusnak nemcsak nemzetpolitikai vonatkozásai voltak, de legalább ennyire erőteljesen jelentkeztek az ideológiai attribútumok is. Az új hatalom, noha megváltozott előjellel, de lényegében ugyanolyan totalitarizmus volt, mint a náci, ezért nincs mit csodálkoznunk azon, hogy módszerei és eszközei is hasonlóak. A magyarok és a németek iránti bánásmód leginkább abban különbözött, hogy a németekkel szemben az első pillanattól fogva és mindenütt a totális genocídium eszköztárát alkalmazták, a magyarokkal szemben viszont a szisztematikus terrort mindenekelőtt, a genocídiumot pedig adagolva, és csak ritkább esetben totálisan, mint pl. a Sajkás-vidéken, sőt, egyre több jel mutat arra, hogy Szenttamáson is. Itt csak emlékeztetni szeretném a hallgatóságot, hogy a nemzetközi jog normái szerint genocídiumnak (népirtásnak) minősülnek a nemzeti, népi, faji és vallási csoportok elleni olyan erőszakos fellépések, amelyek e csoportok részleges vagy teljes megsemmisítésének céljából (1) a csoport tagjait elpusztítják, (2) súlyos lelki vagy testi sérelmeket okoznak a csoporthoz tartozóknak, (3) olyan életfeltételeket erőszakolnak a csoportra, amelyeknek célja a csoport részbeni vagy teljes megsemmisítése, (4) a közösségen belül a születések meggátlására törekuszenek, (5) a közösség gyerekeit erőszakosan más csoportokhoz viszik át. A délvidéki németekkel szemben alkalmazott módszerek lényegében mind az öt kategóriát kimerítik, a magyarokkal szemben alkalmazottak pedig (leszámítva a már említett kivételeket) kettőt.

BOSSZÚ, VÉRBOSSZÚ – Részben Cseres Tibor könyve alapján, részben tőle függetlenül használt fogalom az 1944-es magyarellenes terror értelmezésekor. Minél több részletet megismerünk a terror lefolyásáról és hátteréről, annál inkább nyilvánvalóvá válik, hogy nem elsősorban bosszúműről van szó. A bosszú az egyéni vagy közösségi indulatok spontán kitörésétől elválaszthatatlan, sőt, az képezi alapvető megnyilvánulási formáját. Noha erre is volt példa, tömeges kivégzésekre központi akarat és jóváhagyás nélkül a katonai közigazgatás bevezetését követően nem kerülhetett sor. Azért nem tanácsos a bosszú fogalmát állítani a középpontba, mert elfedi a berendezkedő kommunista hatalom felelősségét, és spontán népakaratot feltételez ott, ahol az

eseményeket valójában központilag irányították. Spontaneitásról, helyi kezdeményezésekről legfeljebb a katonai közigazgatás bevezetéséig beszélhetünk.

ÁRTATLAN ÁLDOZATOK – Ne nevezzünk minden magyar áldozatot ártatlannak! Csak akkor és ott használjuk ezt a kifejezést, ahol igazságtartalmához semmilyen kétség nem fér. Ellenkező esetben nem tudjuk elkerülni a misztifikációt, és csupán más előjellel fogjuk tenni ugyanazt, amit tettek az általunk nemegyszer kárhozott partizánmonográfiák szerzői.

Ahhoz, hogy valakit kivégezzenek, sokszor elég volt egy haragos vagy egy rosszakaró szándékosan elejtett szava vagy feljelentése. Temerinben brutálisan megcsonkítottak majd agyonverték egy gazdag állatkereskedőt csupán azért, mert évvel korábban lucernaföldjéről elzavarta a szerb tanyaszomszéd odatévedt szamarát! Nem kétséges, hogy azoknak, akik megölték, a vagyonára fájt a foguk. Vagy egy kocsmárost azért ütöttek agyon, mert a resti falára ki volt függesztve az aradi vértanúkat ábrázoló olajnyomat. Hasonló példák sokaságát ismerjük más településekről is.

De a kollektív emlékezett nemcsak ezeket a példákat őrizte meg, hanem azokat is, amelyek azt beszélik el a késői kutatóknak, hogy a kivégzettek között akadtak fosztogatók, tényleges gyilkosok is. Tudjuk, hogy számuk a sokezer megölt délvidéki magyar mellett szószerint eltörpül, azonban őket nyilvánvalóan nem nevezhetjük ártatlan áldozatoknak, noha ügyükben sohasem született bírósági eljárás. Még akkor sem, ha a mai jogértelmezés szerint ők nem bűnösök, hiszen mindenkit megillet az ártatlanság vélelme. Valamennyien érezzük azonban, hogy erkölcsi érzékünk mást mond. Mi ilyenkor a teendő? Semmi más, mint a felszínre hozható adatok és tények pontos lejegyzése és közzététele. Ha ugyanis nem fogalmazunk eléggé pontosan és árnyaltan, akkor éppen azok tiszta emlékét kompromittálhatjuk meggondolatlan mondatainkkal, akiknek nemcsak erkölcsi, de jogi rehabilitációjáért is küzdünk.

HOLTTA NYILVÁNÍTÁS – Ebben az esetben nem is annyira a fogalom helytelen használata okozhat gondot, inkább az, hogy hogyan járunk el azokkal a holtta nyilvánítási adatokkal, amelyek 1944/45-re vonatkoznak. Nem árt tudni, hogy nemegyszer a hozzátartozók olyan személyeket is holtta nyilvánítottak, akik az orosz hadifogságban tűntek el, sőt olyanokat is, akik túléltek a viszontagságos éveket, de különböző okok miatt nem tértek vissza Jugoszláviába. A holtta nyilvánított kivégzettek adatait, haláluk időpontját, helyét, körülményeit egy idő után a hatóság igyekezett eltitkolni, meghamisítani, elferdíteni. De nemegyszer – esetleges későbbi retorziók, vagyoneklobzás stb., vagy a gyermekekre kiterjedő diszkrimináció elkerülése miatt – maguk a hozzátartozók mondtak be pontatlan adatokat! Mindez növeli a hibalehetőséget, amit

kizárólag szóbeli kommunikációval szerzett információk ellenpróbájával lehet elkerülni, az adatokat cáfolni vagy hitelesíteni. Ez is egy olyan problémakör, amelyben a helyi kutató terep-, ember- és múltismerete egyszerűen pótolhatatlan.

MÚLT ÉS JELEN POLITIKAI CÉLZATÚ ÖSSZEHASONLÍTÁSA –
Nem szerencsés, bármilyen nemes szándékok is vezessenek bennünket, ha munkáinkban (van rá példa) összecsúsztatjuk a múltat és a jelent, mondjuk 1944 őszét Vukovár 1991-es ostromával, a magyar fiatalok emigrációjával vagy a békemozgalommal. Meg kell tudnunk különböztetni a történetírói módszereket a politikai aktivista módszereitől, mert ha nem tesszük, óhatatlanul a demagógia gyanújába keveredünk, ami egyik ügynek sem használ: sem politikai tevékenységünknek, sem az objektív múltfeltárásnak.

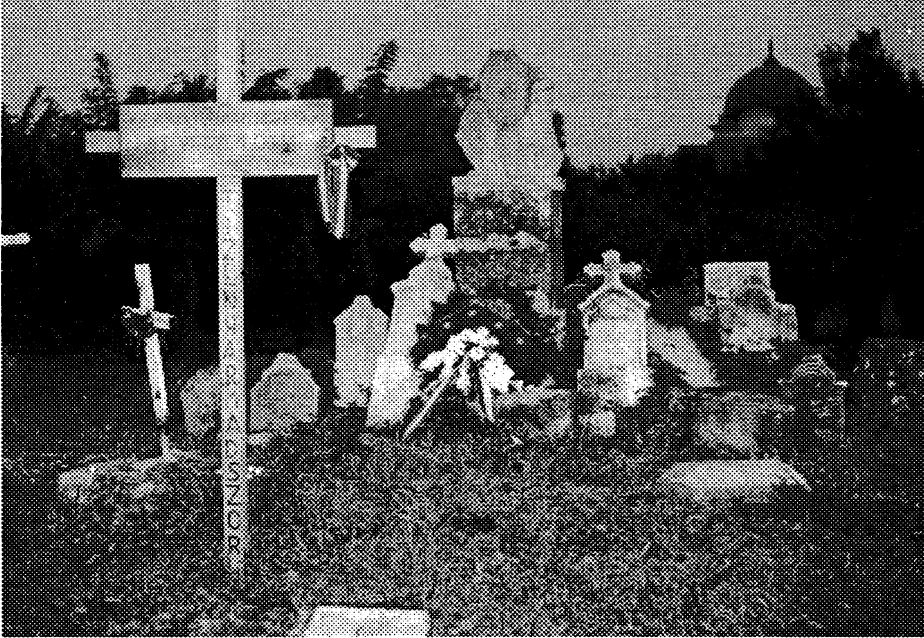
Összegzés

A helyi monográfiák jelentőségét a kutatások minden említett nehézsége ellenére mindenekelőtt abban látom, hogy lehetőséget nyújtanak a sajátos, a speciális, a helyi, sőt sokszor az egyedi mint olyan önérdékű és önmagáért való vizsgálatára, de úgy hogy annak alapján – akár mások számára – a kutatás későbbi fázisában lehetségessé váljék az összegzésnek és az általánosításnak egy magasabb szintje. Ehhez mindenképpen nagy segítséget nyújtana egy délvidéki jellegű korszerű „központi” adattár létrehozása, amely a helyi kutatókkal rendszeres, napi kapcsolatot tarthatna fenn. Az internet világában ez nem kivitelezhetetlen. Itt gyűjthetnénk össze és tárolhatnánk a levéltárakból lassacskán mégiscsak előkerülő dokumentumokat is, amelyek ismerete és forráskritikai analízise, mint arra mások is rámutattak a tanácskozáson, megkerülhetetlen a helyi kutatók számára is.

Annál is inkább, mert a helyi kutatások és a helyi monográfiák nagyobb lehetőséget nyújtanak az analitikus vizsgálatokra, mint a nagyobb összefoglalók, különösen, ha értő kezekbe kerül a téma. Ilyen vizsgálatok nélkül 1944/45 eseményeiről nem tudunk árnyalt képet alkotni. Sommás értékítéletekkel viszont nem lehet az évtizedeken át tendenciózusan terjesztett téveszmékkel hatékonyan szembeszállni. Márpedig a célunk nem az, hogy a régi téveszmeiket új téveszmékkel helyettesítsük, hanem hogy segítsünk kibontakoztatni a tudományos igazságot, közvetve és hosszú távon elősegítve ezzel a nemzetek közötti történelmi megbékélést is ezen a véráztatta tájon.

Emellett azt is látnunk kell, hogy reményeink szerint közeledik az az idő, amikor elkerülhetlenné válik Szerbia és Crna Gora államközösség joggyakorlatába beépíteni és alkalmazni az UNESCO 2000. évi jelentésének (Összefoglaló a volt elnyomó rendszerek biztonsági szolgálatainak archívumairól) ajánlásait, beleértve jogsértések áldozatai-

nak jogát az okozott károk megtérítéséhez és jóvátételéhez, valamint az elkobzott javak visszaszolgáltatásához való jogot éppúgy, mint az emberi jogok ellen elkövetett bűnök felelőseinek azonosításához való jogot is.

*Az újvidéki megemlékezés színhelyéről 12 emlékkeresztet elloptak.
A 2002-ben állított tizenharmadik 2004 áprilisában még állt.*

450/44
1 decembra 1944 godine.

Predmet: Prikupljanje radio aparata.

KOMANDI PODRUČJA
-Saobraćajno Tehničkog odeljenja-

SUBOTICA

U vezi naredjenja broj 6/44 od 25 novembra o.g. izvestava se Naokov da su svi radio aparati na području semoanskog kraja prošlog meseca pokupljeni. Prikupljanje radio aparata izvršili su Narodno oslobodbori i ujed. izdelski organom građanstvu us revers, Radio aparati su pokupljeni od sv. Nemaca i Mađara. U gradu Senti pokupljeni radio aparati od postenih Mađj. vraćeni su.

SMRT PASIZMU & SLOBODA NARODU!

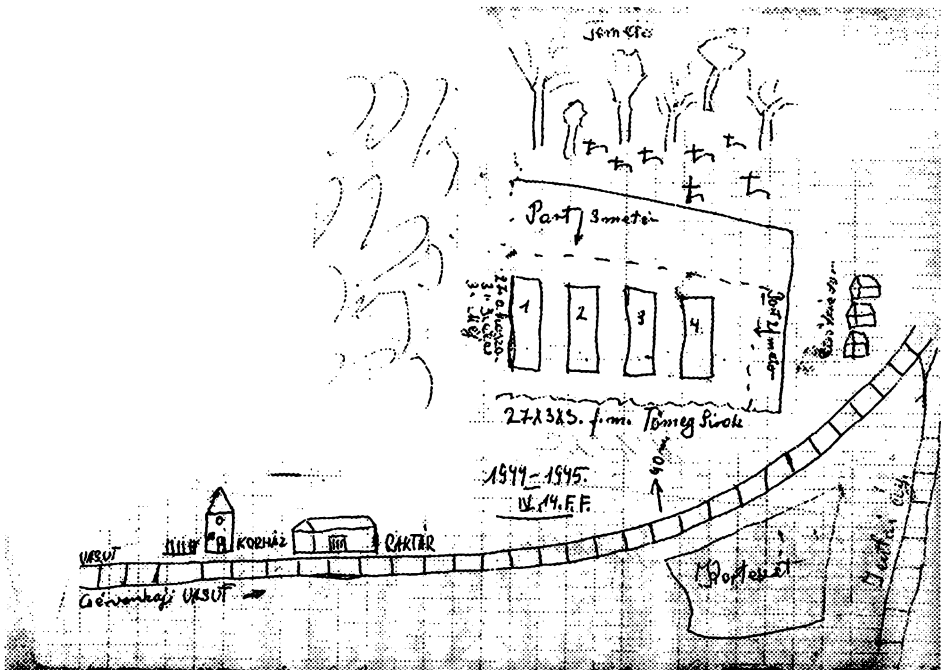
Komesar Saobraćajno Tehničkog
odeljenja za ovaj Sektor.

KOMANDANT:
[Signature]

*A katonai közigazgatás zentai járási műszaki illetékese jelenti feljebbvalóinak, hogy a rendelkezésüket végrehajtotta, a magyar lakosságtól elkobozták a rádiókészülékeket, és a szerbeknek osztották ki.
Minden helységben hasonlóan történt.*

A szabadkai tömegsírok helye 1990-ben

Egy névtelen tanú vázlata a szabadkai Zentai úti temető tömegsírajairól. Az 1990-es adatgyűjtés idején készült.